

KONSERVASYON UYGULAMALARI

Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı
Hacı Selim Ağa Yazma Eser
Kütüphanesi
Hüdayi Efendi Koleksiyonu 250/1

Uygulama: Aynur KAYA



TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

KÜTÜPHANE VE KOLEKSİYON HAKKINDA

I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerinde nüfuz sahibi şahsiyetlerden biri olan Hacı Selim Ağa tarafından Üsküdar'da yaptırılan ve banisinin ismiyle anılan kütüphane, Osmanlı döneminde Üsküdar'da kurulmuş olan kütüphaneler arasında müstakil binası bulunan tek kütüphanedir. Avlu kapısının üzerinde bulunan Mehmed Esad Efendi'nin hattıyla yazılmış olan inşa kitabesinden anlaşıldığına göre, kütüphanenin inşası 1196/1782 senesinde tamamlanmıştır. Halen hizmet vermekte olan kütüphane binası, küçük bir bahçe içerisinde yer almakta olup, ön kısmında bir okuma binası ve arkasında sonradan eklenmiş kitap deposundan (hazine-i kütüb) müteşekkildir.

İstanbul'un önemli bölgelerinden biri olan Üsküdar'da, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi dışında da kıymetli vakıf kütüphaneleri meydana getirilmiştir. Bunlar; Nurbanu Valide Sultan, Yakup Ağa, Gülnuş Valide Sultan, Kemankeş Emir Hoca, Efgani Ali Haydar Efendi, Pertev Paşa ve Aziz Mahmut Hüdayi Efendi kütüphaneleridir. Bu kütüphaneler genel olarak cami lerin kitap dolaplarında, dersane ve tekkelerde kurulmuştur. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından ise, Pertev Paşa Kütüphanesi dışında tamamı, Hacı Selim Ağa Kütüphanesinin müstakil binasında toplanmış ve bu kütüphanenin koleksiyonlarına dahil olmuştur. Buna ek olarak Haşim Paşa, Hüseyin Kazım Bey, İhsan Mahvi Bey koleksiyonları, diğer yazma ve matbu eser bağışları ile Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nin koleksiyonları genişlemeye devam etmiştir. Ayrıca 1955 senesinde Gülnuş Valide Sultan, Efgani Şeyh Ali Haydar Efendi, Haşim Paşa, Hüseyin Kazım Bey, İhsan Mahvi Bey ile Asar-ı Cedide ve Müteferrik başlığı altında toplanan koleksiyonlar, Süleymaniye Kütüphanesine nakledilmiştir.

Günümüzde Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde bulunan koleksiyonlar şunlardır: Hacı Selim Ağa, Kemankeş Abdülkadir Emir Hoca, Nurbanu Valide Sultan, Yakup Ağa ve Aziz Mahmut Hüdayi Efendi Koleksiyonu. Kütüphanede 2988 yazma eser, 1375 matbu eser olmak üzere, toplam 4363 eser bulunmaktadır.

Hüdayi Efendi Koleksiyonu

Kütüphaneye adını veren Şeyh Aziz Mahmud Hüdayi Efendi (d.948/1541), XVI. yüzyılın ikinci yarısında ve XVII. yüzyılın başlarında yaşamış; büyük bir mutasavvıf ve şairdir. Celvetiye tarikatının kurucusudur. Mutasavvıf yönü ile hem halkı hem de yöneticileri etkileyen Aziz Mahmud Hüdayi Efendi, devrin padişahları ile yakın ilişkiler kurmuş, kendilerine mektuplar yazıp öğütler vermiştir. Evliya Çelebi, “yedi padişahın Hüdayi’nin elini öptüğünü, 170 bin müride iradet (el) verdiğini” bildirir. Aziz Mahmud Hüdayi’nin Üsküdar’da bulunan dergahının (yapımı 1595), İstanbul’un en önemli tasavvuf ve kültür merkezi olarak hizmet verdiği, buradan çok sayıda ilim erbabı, şeyh ve musikişinas yetiştirdiği bilinmektedir.

Aziz Mahmud Hüdayi Efendi Kütüphanesi’nin, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi’ne nakledilmesinin ardından “Hüdayi Efendi” başlığı altında toplanan koleksiyon, Hüdayi Efendi ile Sadr-ı Esbak Halil Paşa ve diğer bazı hayırseverlerin bağışlarından meydana gelmiştir.

H. Kamil Yılmaz, “Hüdayi Kütüphanesi” isimli makalesinde Hüdayi Efendi’nin ilk vakfiyesinde bahışladığı 101 eserin ismini vermiştir. Bu vakfiyeden anlaşıldığı üzere; Hüdayi Efendi, sağlığında kitapların camiye konulmasını, vefatından sonra bu kitaplardan alimlerin ve dönemin devlet büyüklerinin istifade etmesini, bunlardan bir cüz ve bir kağıdın bile camiden dışarı çıkarılmamasını şart koşmuştur. Ayrıca caminin harap olması halinde burada korumak mümkün olmazsa Üsküdar’da diğer cami, mescid, darü’l-talim ve sair ibadethanelerden uygun bir mahalle konulmasını istemiştir.

Bu kitaplar H.1334/M.1916 senesinde makamının son şeyhi Mehmed Gülşen efendinin desteğiyle bir kütüphane haline getirilmiştir. Mehmed Gülşen Efendi, bu kütüphanenin fihristinin başına yazdığı notta; Hüdayi Dergahı’na bağışlanan beş- altı yüz civarındaki kitabın, dergahın çeşitli kısımlarında kaldığını ve ne yazık ki bunların bir kısmının zarar gördüğünü fark ettiği için bunların müstakil bir kütüphanede toplanması fikrinin kendisinde doğduğunu belirtir. Yine bu nottan öğrendiğimize göre; kütüphanenin tasnifi, sabık Bursa Mebusu Bursalı Mehmed Tahir Bey tarafından yapılmıştır. Hüdayi Efendi Kütüphanesi’nde 750 yazma, 1246 matbu olmak üzere 1996 adet kitap bulunmaktadır.

Kitaplarında bulunan mühür: Kütüphane-i Hazret-i Pir Hüdayi 1334/1915-16.

MÜELLİF VE ESERİ HAKKINDA

Aziz Mahmud Hüdâyi Efendi'nin kaleme aldığı 18 Arapça, 12 Türkçe eseri de kendi kütüphanesindedir. Bunlardan en önemlisi, *Vâkıât*, adlı eseridir. *Vâkıât*, Şeyh Azîz Mahmûd Hüdâyi'nin Şeyhi Üftâde'ye intisabından hilafetine kadar geçen üç senelik zaman zarfında, Şeyhi Üfdade'nin yaptığı sohbetlerini günü gününe tarih vererek naklettiği eseridir. Tasavvufa, seyr-i süluka, Celvetiyye tarikatının adab ve usullerine dair bilgiler ile marifet ve vahdet-i vücuda dair görüşlerin yer aldığı eser, Celvetiyye tarikatının ilk yazılı kaynağı olarak kabul edilir. H. Kamil Yılmaz'ın da ifade ettiği gibi, eserin asıl adı olan «*Kelimat-ı aliye ani'tübri'l- meskuk cariyeye beyne Hadretü's-Şeyh ve beyne haza'l-fakir fi esna'is-süluk*» başlığı da eserin muhtevası hakkında bilgi vermektedir. Arapça olan eserde Türkçe şiirler de bulunmaktadır. Devrin şahıs ve hadiselerine yer vermesinden dolayı, tarihi bakımdan oldukça önemlidir. Ayrıca konuşmaları günlük olarak vermesi, müellifin gördüğü rüyaları ve şeyhi Üfdade'nin bunlara yaptığı yorumları kayıt altına almış olması bakımından da günlük ve hatıra defteri özellikleri arz etmektedir. Kitap Şifahanesi'nde konservasyon işlemleri tamamlanan Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâyi Efendi koleksiyonuna kayıtlı ve 250-1/250-2 envanter numaralı "Vâkıât" isimli eser Aziz Mahmut Hüdâyi'ye aittir. H.984 tarihli olan eserin üzerindeki kayıta müellif hattı olduğu belirtilmiştir.

MÜHÜR VE DİĞER KAYITLAR

Eserin son sayfasında Aziz Mahmud Hüdayi Kütüphanesi'ne ait mühür bulunmaktadır : «Kütüphane-i Hazret-i Pir Hüdayi 1334/1915-16»



YAZMANIN TANIMI

Cilt Kısım

Hüdâi Efendi Koleksiyonuna ait olan vâkıât türündeki yazma eserin ölçüleri 112x320; 23x23 mm'dir. Dışta şemse, salbek ve altın cetvel süslemelerden oluşan cilt, koyu bordo deri ile kaplanmıştır. Soğuk baskı tekniği ile yapılmış salbekli şemsenin içerisi penç, rûmî, hatâyî ve yaprak gibi kabartma motiflerle süslüdür. Şemse ve salbek kenarlarındaki dendanlar altın tahrirli olup, tığlar yine altındır. Ön ve arka kapak içlerinde gümüş zerefşanla süslenmiş şemseler bulunmaktadır.



Ön Kapak



Arka Kapak



Baş Kısım



Etek Kısım



Baş Şiraze



Etek Şiraze



Şirt

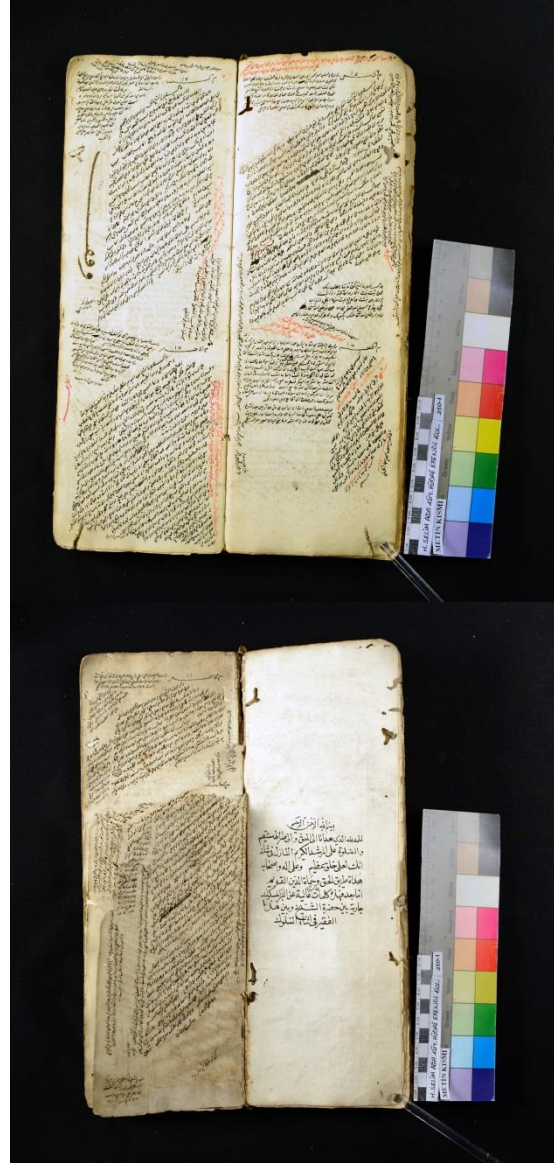


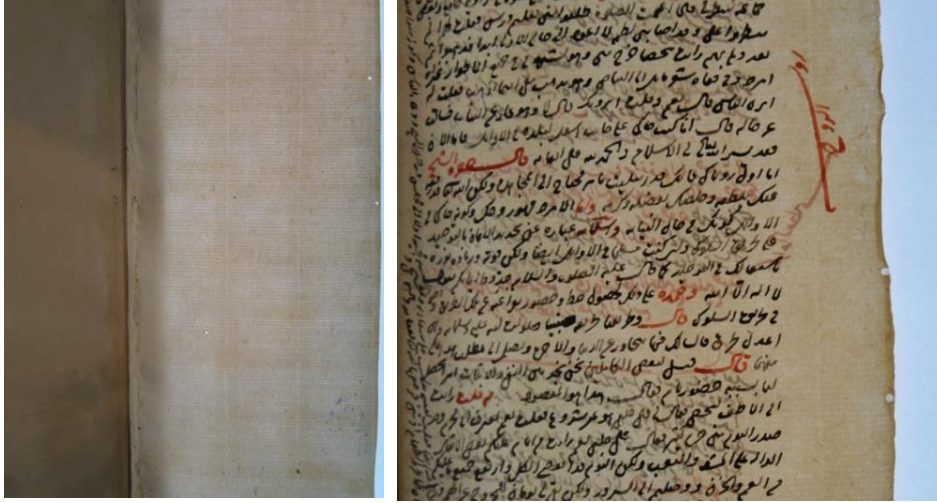
Ön Kenar

YAZMANIN TANIMI

Metin Kısmı

Siyah is mürekkebi ve yer yer kırmızı mürekkep kullanılarak tâlik hatla düz yazıldığı kadar, mâil de yazılmıştır. Eserin serlevhası yoktur; cildi dışında eserde süsleme unsuruna rastlanmamaktadır.





Süzgeç İzleri

Kâğıt; krem renkli, heterojen hamurlu, aharlı, mühreli, filigranlı batı kâğıdıdır. 1cm'de 8 adet süzgeç çizgisi bulunmaktadır; lif yönü yazıya diktir. Dar ve geniş aralıklı süzgeç izleri belirgin olan kâğıdın kalınlığı 15 mikrometredir. Yan kâğıt kendinden desenli baskılı Avrupa kâğıdıdır. 106 varaklı olan eserin, standart bir satır sayısı yoktur; hatta bazı yerlerinde mâil yazılar bulunur. Eserin farklı sayıda sayfalardan oluşan 9 adet forması vardır. Forma çizimleri, konservasyon işlemlerine başlamadan önce yapılmıştır.



Filigranlar

Cilt Kısmı

Eserin sırt derisi oldukça eskimiş, şirâze örgüsü, kolon dikişleri ile birlikte kopmuştur. Bu nedenle bazı formalar birbirinden ayrılmış olup, dağınık halde bulunmaktadır.

Eserin en büyük problemi önce böcek galerileri sonra da İslam yazmalarının konservasyonunda sıklıkla karşılaşıldığı gibi, kolonların kopmuş olması, formaların dağınık vaziyette olması ve eserin bütünlüğünün bozulmasıdır.

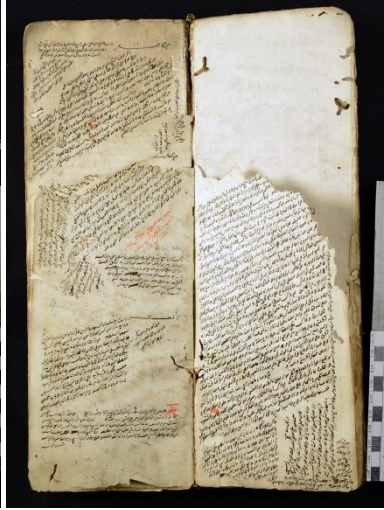
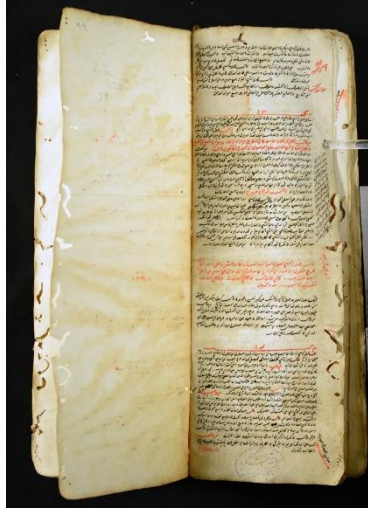
Kapakların köşeleri deforme olmuştur. Parça kayıplarının yanı sıra deride böcek delikleri, lekeler, tozlanma ve aşınma görülmektedir. Asıl rengi koyu bordo olan cilt, geçmişte onarım görmüştür. Ciltte yer yer renk değişimleri görülmektedir. Kapak kenarlarındaki açık kahverengi deri önceki onarıma aittir. Kapakların iç kısımlarında açık kahverengi deri ve kumaş onarımlar tespit edilmiştir. Murakkamın köşelerinde katmanlara ayrılma ve parça kayıpları meydana gelmiştir. Böcek galerileri ile tahrip olan kapaklar, eserden kopma noktasına gelmiştir.



BOZULMALAR

Metin Kısmı

Yazmanın metin kısmında görülen bozulmaların başında, böcek tahribatı ve sayfa kenarlarının aşınıp yırtılması gelmektedir. Bunun yanında dikişin ve kolonun kısmen kopması, sayfaların dağılmasına neden olmuştur. Sayfalarda yırtıklar, kıvrılmalar ve katlanmalar tespit edilmiştir. Ciltten tamamen koparak ayrılan ve bu sebeple kenarları tahrip olmaya başlayan formalar, konservasyon yöntemine karar verilmesinde belirleyici unsur olmuştur. Eserin nem almış bölgelerinde, önemli lekelenmeler tespit edilmiştir.

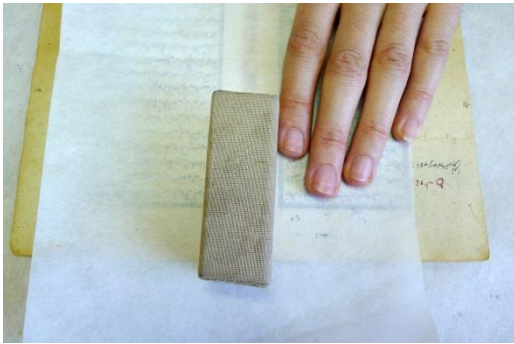
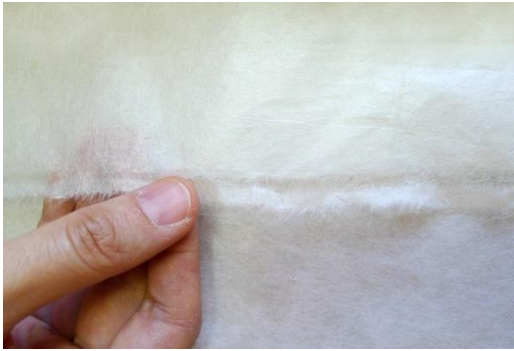
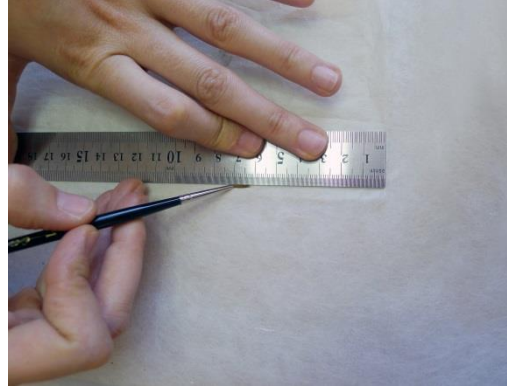
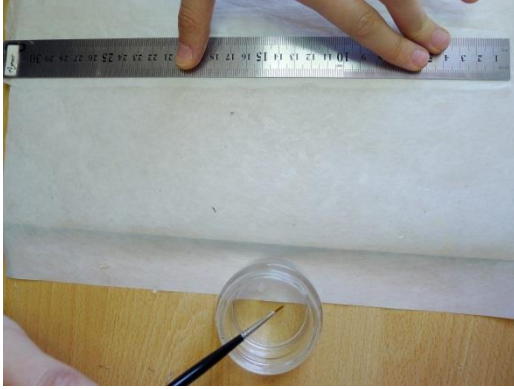


KONSERVASYON

- Eserin yazılı ve görsel belgelemesi yapılmış, ihtiyacına uygun konservasyon işlemlerine karar verilmiştir.
- Formaları dağınık halde bulunan eserin sayfaları numaralandırılarak forma çizimi yapılmıştır.
- Yumuşak silgi ile eserin kuru temizliği yapılmıştır.
- İşlevini kaybetmiş eski onarımlar eserden uzaklaştırılmıştır.
- Eserle aynı kalınlıkta (12 mikron) Japon kâğıdı seçilerek, eserin orijinal rengine benzer şekilde akrilik boya ile renklendirilmiştir.
- Böcek delikleri Japon kağıdıyla tamamlanmıştır. Bu işlem sırasında asetat üzerine şablon çıkarılmış, deliklerin şekline göre kâğıt kesilerek metil selüloz ile yapıştırılmıştır.
- Dört duraklı forma dikişi % 100 keten iplikle yapılmıştır.
- Sırt için hazırlanan tekstil, nişasta ile sırtta yapıştırılmıştır.
- Kolon dikişi yapılırken formlar arasındaki seviye farkını gidermek ve şirazenin düzgün bir şekilde monte edilebilmesini sağlamak için yastığın altına ek deriler yerleştirilmiştir.
- Tekstil üzerinden kolon dikişleri yapılan eserin, özgün şirazesini koton iplikle yerine dikilmiştir.
- Ciltte bulunan işlevini kaybetmiş eski onarımlar nemlendirilerek ciltten uzaklaştırılmıştır.
- Katmanlarına ayrılan murakka, nişasta ile birbirine yapıştırılmıştır.
- Kapakların köşelerindeki parça kayıpları, asitsiz kartonla katman katman onarılmıştır.
- Ciltteki böcek delikleri, metil selüloz ve selüloz tozu karışımıyla doldurulmuş; üzeri rötuşlanmıştır.
- Cildin eksik kısımlarını tamamlamak ve sırt yapmak için yeni deri tıraşlanmış; metal kompleks, anilin boya ile orijinal deri rengine uygun şekilde boyanmıştır.
- Eserin orijinal yan kâğıtları, uygun renk ve kalınlıktaki Japon kâğıtlarından hazırlanan şeritlerle ön ve arka kapak içlerine nişasta kullanılarak yapıştırılmıştır.
- Ciltteki delikler doldurulduktan sonra akrilik boya ile rötuşlanan eser, son olarak Maroquin ile temizlenmiştir.

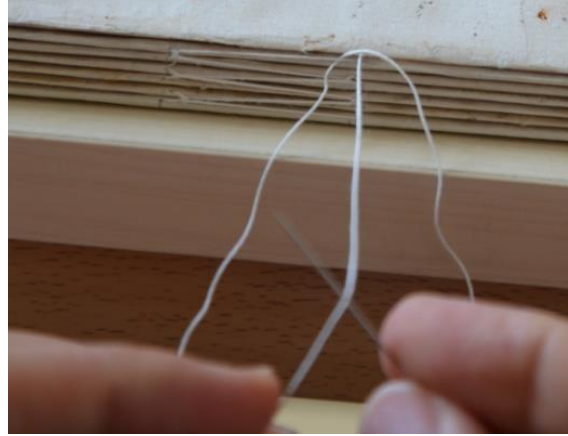
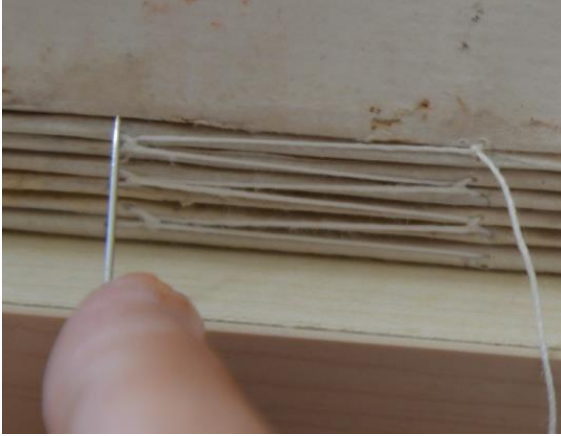
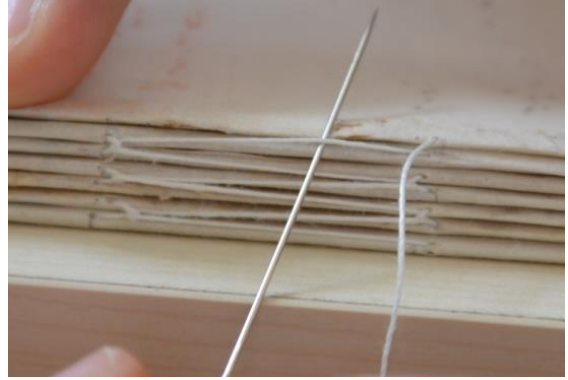


Böcek deliklerinin, asetat üzerinden aynı şekilde çizimi yapılarak uygun kalınlıkta, doku ve renkte Japon kağıdı (12 mikron) ve metil selüloz kullanılarak tamamlama işlemi yapılmıştır.

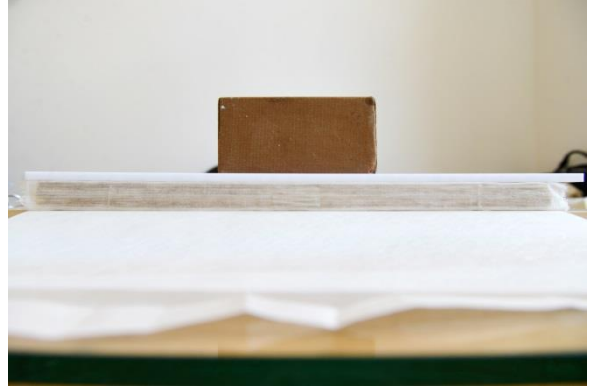


Formaların yıpranmış sırt kısımları, uygun kalınlıkta, doku ve renkte Japon kağıdı ile tamamlanmıştır.

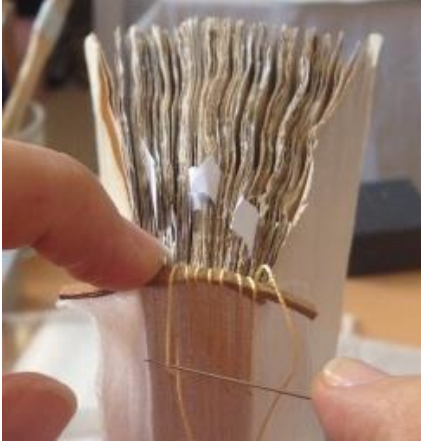
KONSERVASYON



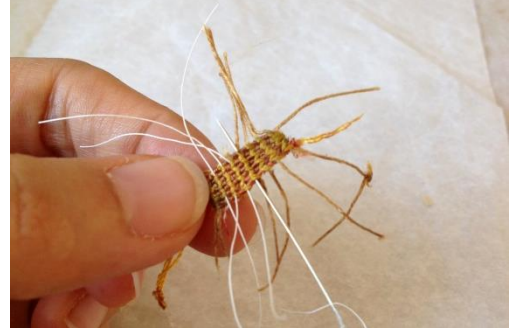
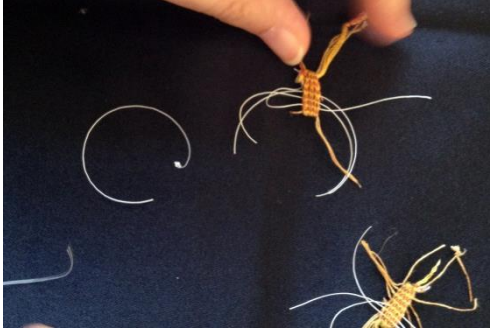
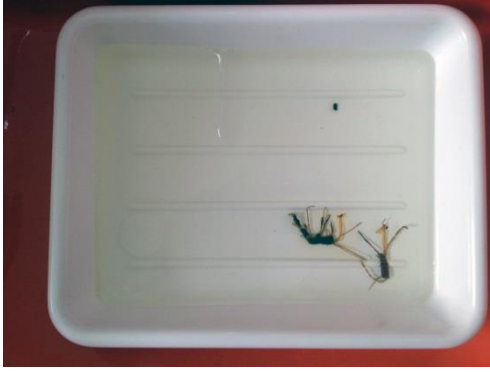
Onarımı yapılan formalar bir araya getirilip %100 keten iplik ile orijinaline uygun biçimde, dört duraklı zincir dikişi tekniği ile dikilmiştir.



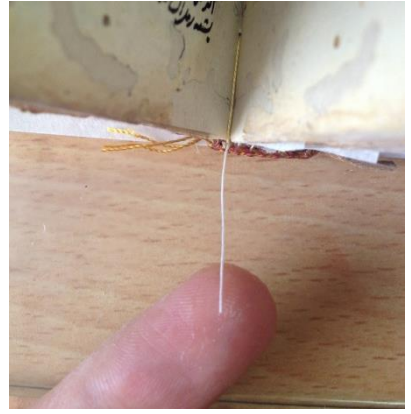
%100 pamuktan oluşan tekstil, sıcak suda yıkanmış, kurutulduktan sonra nişasta ile eserin sırtına yapıştırılmıştır.



Kolon dikiş yapılırken formalar arasındaki seviye farkını giderip, şiraze örgüsüne zemin oluşturacak deri yastığın, eserin baş ve etek kısımlarındaki sırt uçlarına düzgün bir şekilde monte edilebilmesi için altına ek deriler yerleştirilmiştir. Daha sonra %100 keten iplik ile kolon dikiş yapılmıştır.



%100 pamuk ipliğın, kolon oluşturacak şekilde iğne yardımıyla şirazenin içinden geçirilmesiyle özğün halinde olduğu gibi yeni kolonlar elde edilmiştir. Bu şekilde eserin gúnümüze ulaşan şirazesi, yeniden esere monte edilecektir. zira şirazede önemli olan kolon dikişlerinin formaları bir arada tutmasıdır.



Özgün şirâze, yastığın üzerine, eski ve yeni kolon iplikleri bir ucu forma aralarına diğer ucu sırta gelecek şekilde nişasta ile yapıştırılmıştır.



Tıraşlanan deri, eserin mevcut cilt rengine uygun şekilde metal kompleks anilin boyalar ile boyanmıştır.





Kapakların kenarlarındaki eski deri onarımlar, ılık suyla nemlendirildikten sonra bisturi yardımıyla kapaklardan çıkarılmıştır.



Kapaklardaki böcek deliklerinin içleri temizlendikten sonra metil selüloz ve selüloz tozundan elde edilen karışım ile doldurulmuştur. İnceltip renklendirilen deri, eserin cildinin altına ve doldurulan deliklerin üzerine nişasta ile yapıştırılarak estetik bir görünüm kazandırılmıştır.



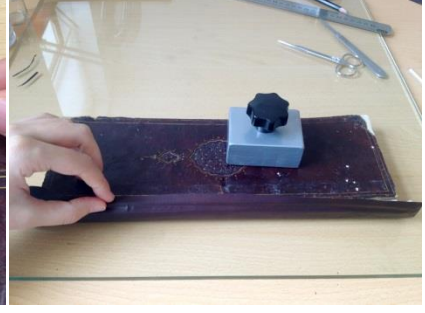
Kapak içlerindeki parça kayıpları için asetat üzerinden aynı şekilde çizimi yapılarak uygun kalınlıkta asitsiz karton kesilmiş ve metil selüloz ile yapıştırılarak eksikler tamamlanmıştır. Katmanlarına ayrılan murakka, nişasta ile yapıştırılmıştır.



Tıraşlanıp inceltilen ve boyanan derilerin uygun şekilde kesilip nişasta ile yapıştırılmasıyla kapakların yıpranan köşeleri onarılmıştır.



Derinin eksik kısımları, özgün rengine benzer şekilde boyanan ve inceltilem deri ile tamamlanmıştır.



Sırt için uygun ölçüde kesilen derinin kenarları daha fazla inceltilerek, alt ve üst kapağa nişasta ile yapıştırılmıştır.



Şerit şeklinde hazırlanan Japon kağıdı, kendinden desenli, baskılı Avrupa yan kâğıdına metil selüloz ile yapıştırılmıştır. Kuruduktan sonra hazırlanan yan kağıtlar, kapak derilerinin altına gelecek şekilde metil selüloz ile monte edilmiştir.



Doldurulan böcek deliklerinin üzeri hazırlanan akrilik boya ile boyanarak estetik bir görünüm kazandırılmıştır.

ÖNCESİ VE SONRASI

ÖN KAPAK

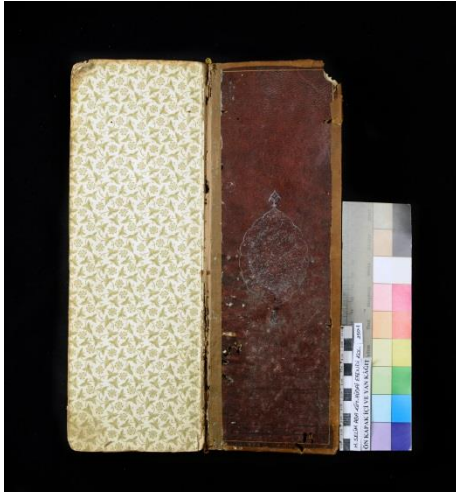


Konservasyon Öncesi



Konservasyon Sonrası

ÖN KAPAK İÇİ



Konservasyon Öncesi



Konservasyon Sonrası

ARKA KAPAK



Konservasyon Öncesi



Konservasyon Sonrası

ARKA KAPAK İÇ



Konservasyon Öncesi



Konservasyon Sonrası

SIRT



Konservasyon Öncesi



Konservasyon Sonrası

ÖN KENAR



Konservasyon Öncesi



Konservasyon Sonrası



Konservasyon Öncesi



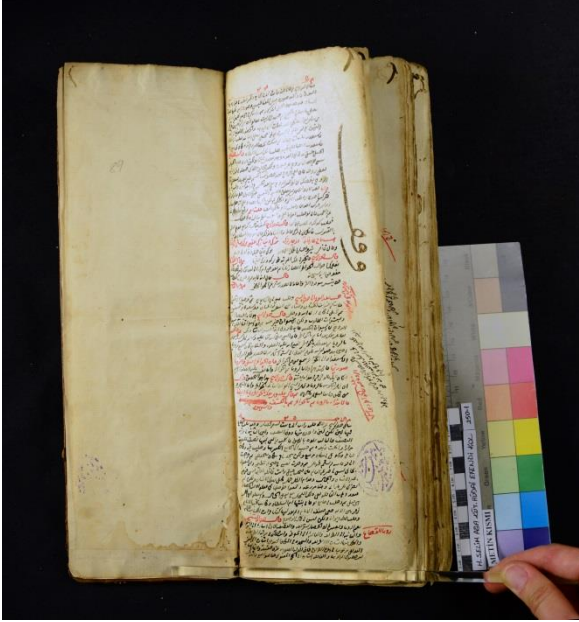
Konservasyon Sonrası



Konservasyon Öncesi



Konservasyon Sonrası



Konservasyon Öncesi



Konservasyon Sonrası



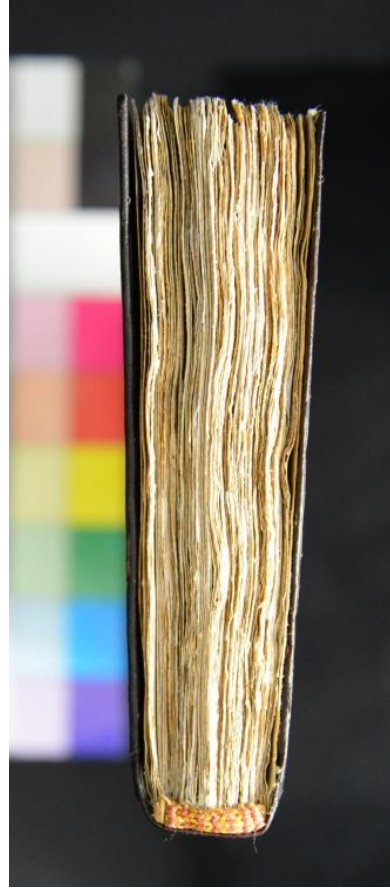
Baş Kısım Konservasyon
Öncesi



Baş Kısım Konservasyon
Sonrası



Etek Kısmı Konservasyon
Öncesi



Etek Kısmı Konservasyon
Sonrası



Konservasyon Öncesi 250-2

Konservasyon Sonrası 250-1

KONSERVASYON RAPORU ÖZETİ

Konservasyonu yapılan eserler, ameliyattan yeni çıkmış yaşlı hastalara benzer. Hassasiyetle ele alınmalı, sayfalar açılırken güç kullanılmamalı, incelenirken dikkat ve özen gösterilmelidir. Saklandıkları koşullar düzenli olarak takip edilmeli, eserler kendileri için özel olarak hazırlanmış olan kutular içinde muhafaza edilmelidir. Depolandıkları alanlar periyodik olarak temizlenmeli gün ışığından ve UV içeren aydınlatmalardan uzak tutulmalıdır.

| | |
|--|---|
| -yazılı ve görsel belgelemesi tamamlanan eserin tüm bozulmaları gözden geçirilerek konservasyon işlemlerine karar verilmiştir. | -sırt kısmının baş ve etek bölümünde eksik yerler bulunmaktadır ve bu eksik yerlere uygun renge boyanan yeni deriden tamamlama yapılmıştır. |
| -varaklara numara verilmiştir. | - cilt yüzeyindeki aşınmadan dolayı kalkan deriler nişasta ile yapıştırılmıştır. |
| -forma çizimi yapılmıştır | -sertab kısmının iç bölümünde ; bükülmeden dolayı oluşan ufak çatlaklara keçi derisi boyanarak tamamlama yapılmıştır. |
| -formalar ayrılarak yumuşak toz silgi ile kuru temizlik işlemi yapılmıştır. | -kapaklardaki murakkalar nişasta ile yapıştırılmıştır. |
| -tamamlama işlemleri için nao 0,05 mm kalınlığında japon kâğıdı seçilmiştir. | -iç kapaktaki böcek yenikleri, japon kâğıdı ile tamamlanmıştır. |
| -japon kâğıdı, golden marka akrilik boyalar ile renklendirilmiştir. | - cilt yüzeyi maroquin kullanılarak pamuk ve bambu çubuklar ile silinmiştir. |
| -dezenfeksiyon işlemi %70'lik etil alkol : %30 ile yapılmıştır. | |
| -%1 oranında hazırlanan metil sellüloz ile varakların sağlamlaştırılması yapılmıştır. | |
| -metin kısmı 4 duraklı zincir dikişi ve %100 keten iplik kullanılarak forma dikişi yapılmıştır. | |
| -daha sonra yıkanmış %100 pamuk tekstil nişasta kullanılarak metnin sırt kısmına yapıştırılmıştır. | |
| -%100 keten iplik ile kolon dikiş yapılmıştır. şiraze ise pamuk iplikle örülmüştür. | |

KAYNAKLAR

- Nimet Bayraktar (2006) “Üsküdar Kütüphaneleri”, Nimet Bayraktar’a Armağan,Haz. İrfan Dağdelen vd., Türk Kütüphaneciler Derneği, İstanbul, s. 241-163.
- İsmail E. Erünsal (2008) Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri, TTK, Ankara.
- H. Kamil Yılmaz (1984) Aziz Mahmud Hüdayi ve Celvetiyye Tarikatı, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yay. , İstanbul.
- Kamil Yılmaz (1996) ‘‘Hüdayi Kütüphanesi’’, İLAM Araştırma Dergisi c. I, no.1 istanbul. s.85-91.
- “Repairing Paper Artifacts, Conservation Procedures”, Erişim: <https://www.nedcc.org/free-resources/preservation-leaflets/7.-conservation-procedures/7.3-repairing-paper-artifacts>
- «Kağıt Tamamlama», Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Koruma ve Onarım Yayınları, İstanbul (2015), Erişim: <http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/KAGITTAMAMLAMA.pdf>
- «Cilt Tamamlama», Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Koruma ve Onarım Yayınları, İstanbul (2015), Erişim: <http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/CILTTETAMAMLAMA.pdf>